

Svetovni jezik.*)

Sestavil K. A.

„Il y a force gens qui employeroient volontiers cinq ou six jours de temps pour se pouvoir faire entendre par tous les hommes.“

Descartes

Vprašanje svetovnega jezika je zlasti v zadnjih desetletjih po celem kulturnem svetu na dnevnem redu in mednarodna komisija „Délégation pour l'adoption d'une langue auxiliaire internationale“ se peča z definitivno rešitvijo tega vprašanja. Zato menimo, da ne bo odveč, če nakratko razložimo potrebnost in možnost mednarodnega jezika ter si končno ogledamo v glavnih potezah tozadevne poizkuse.

Če se ozremo na znanstveno polje, takoj uvidimo, kako zelo je potreben v znanosti enoten, vsakomu dostopen in razumljiv jezik. Kdor namreč hoče biti deležen znanstvenih rezultatov, kdor želi zasledovati razvoj idej pri vseh kulturnih narodih, le prekmalu spozna, da je to docela nemogoče. Kajti število znanstveno delujočih narodov vedno narašča in ker je pri njih narodni čut in ponos zelo razvit, smatrajo za svojo narodno čast in dolžnost, pridobiti svojemu jeziku veljavo in ugled tudi v znanstvu. In vsled tega imamo danes, kakor se toplo izraža Hermann Diels¹⁾, vseučiliški profesor v Berlinu, pravo „babilonsko zmešnjavo“.

„Sploh se ne da izračunati,“ toži imenovani profesor, „kako velika duševna izguba nastane za človeštvo vsled nacionalnih ‚marot‘ majhnih, a nadarjenih in znanstveno delavnih kulturnih narodov, ker pišejo v svojem domačem, tesno omejenem jeziku znanstvene razprave, katerih pač ni mogoče vseh prevesti.“²⁾ Sicer pa tudi s prevodi ni mnogo pomagano, ker nikakor ne prevajamo vsega v glavne jezike, kar izide zanimivega na celem svetu, še celo beletrističnega ne, kaj šele znanstvenega. Ako bi pa prevajali v svetovni jezik, oziroma pisali naravnost v svetovnem jeziku, bi petim ali šestim prevajalcem prihranili delo in spis bi bil takoj dostopen celemu internacionalnemu občinstvu, razboritemu učenjaku

in preprostem delavcu. Enoten, splošen, vsem razumljiv svetovni jezik bi bil torej vsekakor ogromnega, nepreglednega pomena za znanstvo. Zato po pravici pravi znani dr. W. Ostwald, profesor fizikalne kemije na lipski univerzi: „Ker je med vsemi človeškimi napravami znanost najbolj mednarodna, zato vsakega znanstvenika zanima v prvi vrsti vprašanje, kako velik je krog, do katerega se obrača, da bi se poučil ali da bi ga poučil.“¹⁾

Še bolj se kaže potreba splošnega mednarodnega jezika v trgovini in industriji, zlasti pa pri prometu in ustnem občevarju. V dobi, ko par in elektrika okrajšujeta, oziroma odstranjujeta daljave, se popolnoma naravno vedno intenzivnejše in ekstenzivnejše razvijajo trgovski in industrijski odnosi med vsemi narodi. Da se pri tem vedno bolj kaže skupnost idej in interesov, ki pomnožujejo mednarodno solidarnost, je jasno. Jasno je pa tudi, da temu nasprotuje največja in morebiti edina ovira: razlika jezikov. Prav govori dr. L. Couturat, vseučiliški profesor v Tuluzu: „Sredstva za duševno občevarje so nečastno (d'une manière choquante) zastala za onimi materialnega prometa.“²⁾ Enako toži de Beaufront, predsednik „Société pour la propagation de l'Esperanto“: „Zbližali so samo telesa, ničesar pa niso storili za zblížanje duhov.“³⁾

Pomen enotnega jezika za človeštvo je že poimenoval zadnji univerzalni veleum, Leibniz: „Če bi bil le en jezik na svetu, bi človeštvo pridobilo tretjino življenja, ki se porabi za jezike (accederet in effectui generi humano tertia pars vitae, quippe quae linguas impenditur).“ Da se učenjak ni motil, dokazuje filozof in kemik svetovnega imena, univ. profesor dr. W. Ostwald: „Če preiskujemo učne načrte naših srednjih šol, gimnazij, realnih gimnazij in realk, vidimo, da se porabi pri prvih 500/0, pri zadnjih pa nad 600/0 vsega šolskega časa za učenje jezikov.“⁴⁾ Umljivo je, da bi potemtakem učenci skoraj v polovico krajšem času dobili isto izobrazbo, ako bi se mesto več različnih jezikov učili le enega, ki bi bil splošen in mednaroden.

¹⁾ Sitzungsberichte der kgl. preußischen Akademie der Wissenschaften 1899, str. 599. — Cf. Stimmen aus Maria Laach, zv. 57, str. 573.—575.

²⁾ Ibid.

¹⁾ Die Weltsprache, str. 3.

²⁾ Pour la langue internationale, (1906) str. 4.

³⁾ Manuel complet de l'Esperanto, str. 5.

⁴⁾ O. c. str. 4.

*) Literatura: Couturat-Leau, Histoire de la langue universelle, 8^e, XXXII+576, Paris, Hachette 1903; — Dr. Couturat, Pour la langue internationale, Paris 1906; — Dr. W. Ostwald, Die Weltsprache, Stuttgart; — H. Westermann, Einiges über die allstaatlich anerkannte Weltsprache, Riga 1906. — Gaston Moch, La question de la langue internationale et sa solution par l'Esperanto, Paris, 1897. — Druge vire navajamo sproti.

Iz navedenih razlogov je pač razvidno, kolikega pomena in kako velike koristi bi bilo za znanstvo, trgovino in promet, ako bi se ves izobraženi svet posluževal skupnega jezika, Samoposebi je umevno, da bi tak skupni, pomožni, mednarodni jezik nikakor ne bil in tudi ne smel biti v škodo narodnim idiomom. Narodni jeziki se bodo govorili brezdvomno toliko časa, dokler bodo živeli narodi, ki jih govorijo. Gre potemtakem le za pmnožni jezik, ki naj bi bil vsakomu „drugi ter isti jezik,“¹⁾ kar tvori problem svetovnega jezika. Tukaj nastane vprašanje: Ali je pa tak resnično potreben jezik tudi mogoč? Odgovori na to vprašanje so bili in so še različni. Nekateri nacionalni Angleži, posebno pa tisti Nemci, ki sanjajo o „Weltherrschaft“, upajo, da bo angleščina, oziroma nemščina igrala vlogo svetovnega jezika; mnogi poizkušajo oživiti in dvigniti mrtvo latinščino, največ jih pa pričakuje uspeha v umetnih jezikih, katerih je že lepo številce in se še vedno množe.

Angleščina je res že nekak svetovni jezik „par excellence.“²⁾ V Ameriki n. pr. se ga poslužuje vsaka narodnost, ker se vrši ves promet v angleščini. Bo-li torej angleščina mednarodni jezik in to tem preje, ker je milijonar Carnegie obljubil izdatno podporo za reformiranje angleškega pravopisa? Mnogo se je razpravljalo o tem vprašanju³⁾ in se je dognalo, da je absolutno nemogoče sprejeti sploh kak živi jezik za mednarodni jezik. In to v prvi vrsti vsled narodnih ozirrov. Kakor namreč ni pričakovati, da bi se Slovani navdušili za kak germanski jezik, tako niti od daleč ni misliti, da bi germansko pleme na primer ruščino priznalo za mednarodni jezik. Kajti narodni jezik je kakor pravi univ. prof. Couturat, „inkarnacija narodovega duha, simbol narodne enote, nezavisnosti in gospodstva,“⁴⁾ zato ni pričakovati, da bi narodi enemu narodnemu jeziku priznali hegemonijo. To tem manj, ker pridejo pri tem v poštev moralni in gmotni oziri. Narod, čigar jezik bi bil uradno svetovni jezik, bi imel ogromne prednosti pred drugimi narodi. V literarnih, umetniških in svetovnih vprašanjih bi imel prvo besedo in odločilni vpliv, kajti „jezik narodov je nositelj narodovih idej, narodovega vpliva in izdelkov, da celo njegovih običajev.“⁵⁾ Tak jezik ne bi varoval narodnih idiomov pred tujimi vplivi, ampak bi jim naravnost škodoval.

Sicer pa med sedanjimi kulturnimi jeziki ni prav nobenega takega, ki bi se mogel ponašati s svojo idealno preprostostjo, pravilnostjo in popolnostjo. Vsak izmed njih ima več ali manj težkoč, nepravilnosti in posebnosti, vsled katerih se mu ne bi mogel vsak narod priučiti z enako lahkoto. Tako n. pr. zdihuje že večkrat imenovani Ostwald, da je ruščina „eine greulich schwere Sprache“¹⁾ prav tako je pa tudi umevno, da bi se mogel Slovan še le po mnogem trudu za silo sporazumeti s ponosnim John Bullom. Ker se torej tem potom ne da rešiti problem svetovnega jezika, je pač popolna nevtralnost nujna in neobhodna lastnost bodočega enotnega občevalnega jezika. Kolikor možno nevtralni jezik ne zahteva od posameznih narodov nobenih žrtv glede gmotnih in moralnih interesov, ampak napravi med narodnim patriotizmom in narodnimi interesi zlato srednjo pot, na kateri edino se da doseči rešitev. Tak jezik namreč pravi L. de Beaufront, „ni sovražnik, ampak najboljši prijatelj narodnih jezikov.“²⁾

Potemtakem se naj bi odločili za grščino ali pa za latinščino. Obe sta popolnoma nevtralni, iz obeh smo si že izposodili mnogo tehničnih izrazov, razen tega je latinščina že bila splošen in enoten jezik v srednjem veku. Dá, celo učenjaki osemnajstega stoletja (Linné) in devetnajstega stoletja (Gauß) so se je posluževali v znanstvenih spisih. A ne samo to: Herman Diels, profesor klasične filologije na berlinski univerzi in stalni tajnik „Kraljevske pruske znanstvene akademije“, je že večkrat javno nastopil za latinščino, ki naj bi kot učenjaški jezik vladala v znanstvu.³⁾ Vprašanje latinščine kot splošnega jezika je temeljito in kritično obdelal že imenovani L. de Beaufront.⁴⁾ Pri tem je prišel do zaključka, da bi morali latinsko slovnico in besednjak bistveno predelati, s čimer bi pa blesteči Ciceronov idiom vandalsko pokvarili.⁵⁾ Če bi sprejeli latinščino kolikor mogoče neizpremenjeno, kakor sta jo do nedavno pisala lista „Praeco latinus“ in „Vox Urbis“, je pa nesposobna za splošni jezik vsled težke slovnice in komplicirane sintakse. „Vsak,“ pravi Knobel (v svoji razpravi „Das Weltsprachenproblem“, Berlin, str. 8.), „kdor se je moral učiti Vergilijevega ali Ciceronovega jezika, ne bo nikdar pozabil, kako težak je bil in kako bore malo koristi je prejel po končanih dolgoletnih mukah.“ Splošni jezik pa mora biti tako lahek in tako preprost, da se mu lahko priuči vsakdo brez učitelja. Kajti mi „rabimo jezik,“ pravi doktor Ostwald, „katerega ne govori samo učenjak, ampak

¹⁾ „Deuxième pour tous“ — geslo umetnega jezika „Langue bleue“.

²⁾ „Dom in Svet“ 1906, str. 774.

³⁾ „L'Espérantiste“ 1906, str. 219—223; „Germana Esperantisto“ 1907, str. 14—15.

⁴⁾ O. c. pag. 7.

⁵⁾ Ibid.

¹⁾ O. c. pag. 6.

²⁾ Cf. Couturat, Pour la langue internationale, str. 8.

³⁾ Prim. Stimmen aus Maria Laach, 57 zv. str. 573.—575.

⁴⁾ O. c. 72.

⁵⁾ La langue internationale peut-elle être le latin? Paris.

tudi delavec v tovarni in postrešček na cesti; v Belgradu hočemo kupiti od prodajalke ovratnik in na Norveškem vprašati poljedelca za pot — vsak naj razume splošni jezik, ki ne sme biti težji nego mala in velika naštevanka.“¹⁾ Kar velja o latinščini, velja še bolj upravičeno o grščini; vendar pa moramo priznati, da je treba ta dva jezika v prvi vrsti upoštevati, ako hočemo imeti zaželeni splošni jezik.

Preostajajo nam le še umetni jeziki,²⁾ t. j. poizkusi, umetno ustvariti splošni, svetovni jezik. Zgodovino, teh poizkusov sta napisala vseučiliška profesorja in člana v „Délégation pour l'adoption d'une langue auxiliaire universelle“ doktor L. Couturat in dr. L. Lean v obširni knjigi „Historie de la langue universelle.“ Pisatelja ločita tri sisteme.

„Systèmes a priori“ imenujeta tiste poizkuse, ki se nič ne ozirajo pri tvoritvi jezika na naravne, že obstoječe jezike. Med temi poizkusi so nekateri silno duhoviti in bistroumni, a preveč — originalni in vsled tega nepraktični.

Druge vrste poizkusi se naslanjajo v prvi vrsti na naravne jezike, pred vsem na evropske: „systèmes a posteriori“. Med temi poizkusi je najbolj razširjen esperanto, o katerem še podrobneje izpregovorimo. Med obema skupinama je „mešani sistem“ — „système mixte“, — ki upošteva oba principa in je vsled tega mešanica prejšnjih dveh. Med poizkusi te vrste je bil najbolj razširjen volapük.

Preden se podrobneje pečamo z volapükom in esperantom, izpregovorimo nekoliko splošnega o umetnih jezikih. Na prvi pogled bi se marsikomu zdelo, da tudi od umetnih jezikov ni pričakovati kaj dobrega in vsprejemljivega, ker navadno mislimo, da so živi narodni jeziki spontanni plodovi ljudskega duha, ki se tedaj nikakor ne dajo ustvariti pri zeleni mizi in ob petrolejevi svetilki. Živi jeziki, pravijo nekateri, so živa bitja, in življenje se ne da posnemati, še manj pa ustvarjati. Toda filologi zastopajo temu popolnoma nasprotno nazor. Dobroznani avstrijski filolog profesor Hugo Schuchardt³⁾ je izjavil, da „jezik ni organizem, ampak le funkcija organizma.“ Enako mnenje zastopa doktor W. Ostwald: „Jezik ni samorasel in samostojen organizem, ampak orodje, ki so si ga napravili ljudje v gotove namene,“ ter zatrjuje, da pri „vprašanju splošnega umetnega jezika ne gre za tlapnje, ampak za znanstveno-tehnično nalogo, katere rešitev bo odvezala delavnemu človeštvu brezplodne napore.“⁴⁾

¹⁾ Die Weltsprache, 7.

²⁾ O novejših zanimivih sistemih t. z. pazi- in ideografijah ne govorimo, ker pravzaprav ne spadajo sem. — Glede pantomime pa primerjaj duhovito humoresko v „Slovenčevem“ podlistku z dne 19. avgusta 1905.

³⁾ Weltsprache und Weltsprachen, str. 10.

⁴⁾ Naturphilosophie, 35.

Tudi veliki filolog Max Müller¹⁾ je prepričan, da je „misel umetnega jezika gotovo izvedljiva s pomočjo narodnih narečij,“ ter dostavlja, da bo „ta umetni jezik mnogo popolnejši, pravilnejši in mnogo lažje učljiv nego sploh kateri izmed modernih jezikov.“ V potrdilo tega mnenja navedenih strokovnjakov naj dodamo še besede Fr. Nietzschejeve: „... V neki daljni bodočnosti bo za vse nov jezik, najprej trgovski jezik, potem jezik duševnega občevanja sploh... Čemu naj je tudi jezikoslovje celo stoletje proučevalo jezikovne zakone in presojalo to, kar je nujno, vredno in posrečeno?“²⁾

Ivan Martin Schleyer,³⁾ izumitelj „volapüka“ in papežev tajni komornik, je menil, da se je Nietzschejevo „prorokovanje“ izpolnilo na njegovem „volapüku“. In to po pravici. Od leta 1880. naprej do l. 1889. se je volapük čudovito hitro razširjal. Bilo je že 283 volapüških klubov razstresenih po vsem svetu in število volapükovcev so cenili na 1 milijon. Časopisov posvečenih volapüku je bilo 25 in vendar je l. 1889. — razpal. Iz njegovih razvalin je počasi vstajal nov umetni jezik „idiom neutral“, ki se zelo približuje esperantu.

Zakaj je razpal volapük? V prvi vrsti radi lastnih napak in slabosti: preveč je bil umeten in njegov besedni zaklad premalo mednarodn. Kdo bi na primer mislil, da je beseda volapük sestavljena iz angleških besedi wordl in speak, kar pomenja svetovni jezik? Brez koristi pa volapük le ni bil: pokazal je, kako globoko se narodi zavedajo potrebe skupnega jezika, in zanj povsod vzbudil mnogo zanimanja ter tako pripravil ugodno pot svojemu nasledniku — esperantu.⁴⁾

Esperanto je izumil ruski zdravnik dr. L. L. Samenhof, rojen l. 1859. v Bielostoku, okraj Grodno. Njegov umetni jezik temelji bistveno na dveh principih. Kolikor možna mednarodnost besednih korenin in neizpremenljivost leksikoloških elementov s stalnim pomenom. Z ozirom na prvi princip je Samenhof (ker ima esperanto fonetično pisavo, pi-

¹⁾ Borel, Die Frage internationalen Hilfssprache, str. 4.

²⁾ Borel, l. c.

³⁾ Sliko in kratek življenjepis Schleyerjev je prinesel „Dom in Svet“ 1895, str. 561. in 1906, 576.

⁴⁾ Literatura: Dr L. L. Zamenhof, Fundamento de Esperanto, Paris, Hachette, 1905. — Christaller, Die Entstehung der Esperanto-Sprache, Berlin. — Gaston Moch, Rapport sur la question de la langue auxiliaire internationale. Engelberg 1905. — Nuna stato de Esperanto en la mondo. Paris 1904. — Časopisi: „Germana Esperantisto“, „L'Espérantiste“, „The British Esperantist“, „Espero Katolika“, „Lingvo internacia“, „Ruslanda Esperantisto“, „Pola Esperantisto“, „Časopis Českých Esperantistů“, i. dr. — Posebno priporočljiva je bistroumna razprava „Eine Weltsprache oder drei?“ Antwort an H. Prof. Diels von Prof. L. Couturat (Paris). Cf. „Germ. Esp.“ 1907, št. 3.

šejo esperantisti ime svojega „mojstra“ Zamenhof) vzel v slovar svojega jezika vse besede, ki so že sedaj internacionalne, kakor atom, aksiom, bark, form itd.; dalje besede, ki so vsaj trem ali dvem velikim jezikom skupne n. pr. flam, marš, flor, trink i. t. d. V drugih slučajih si je pa izposodil besede ali iz latinščine in grščine (kaj, sed, tamen...) ali pa iz slovanskih in drugih jezikov (prav, ne, svat, bulk, šelk, nur, nun...). Drugi princip, leksikološki elementi, afiksi in sufiksi, pa daje esperantu izredno bogastvo in čudovito gibčnost, tako da človeka koj na prvi pogled očara in pridobi zase. Zato se ni čuditi, če je Schleyer svaril prijatelja — volapükovca: „Nikar se ne učite esperanta, sicer vas bo zapeljal!“¹⁾ In nedavno umrli oksfordski filolog Max Müller je rekel: „Vsekakor moram esperantu priznati prvo mesto med njegovimi tekmeci!“²⁾ Podobno se izraža Lev Tolstoj.

Esperanto³⁾ se posebno v zadnjih letih silno razširja po vseh delih sveta. Celo Japonci so se ga z uspehom poprijeli. Literatura je že dokaj obširna ter obsega filozofska, znanstvena, leposlovna in celo pesniška dela. Časopisov šteje že okrog 30; izmed slovanskih esperantistov imajo Rusi, Poljaki, Čehi in Bolgari vsak svoj list. Najimenitnejši list je „Internacia Scienca Revuo“ v Parizu, ki izhaja pod patronanco največjih avtoritet, izmed katerih navajamo le sledeče: Zamenhof, Baudouin de Courtenay, Förster, H. Poincaré, Ramsay, general Sebert i. dr. Navdušeni esperantisti so nemški filozof dr. W. Ostwald, E. Boirac, rektor dijonske univerze, in L. Giambene, profesor orientalskih jezikov na Gregorijanski uni-

verzi v Rimu. Višek esperantovskega navdušenja se je pa pojavil lani na drugem esperantovskem kongresu, ko je predsednik pastor Schneeberger sporočil, da je papež Pij X. podelil apost. blagoslov abbé Peltieru, profesorju in uredniku lista „Espero Katolika“, za njegov trud.

Iz teh razlogov je razvidno, kako veliko zanimanje vzbuja vprašanje svetovnega jezika. Dosedaj so že napravili v tem oziru nad 150 poizkusov. Da bi pa to vprašanje uspešnejše rešili, so ustanovili leta 1900. „Délégation pour l'adoption d'une langue auxiliaire internationale“, ki zastopa nad 300 znanstvenih društev iz vsega sveta in poudarja med drugim sledeče: 1. Želeti je, da se uvede mednarodni pomožni jezik, ki bi bil sposoben za pismeno in ustmeno občevanje med osebami različnega materinskega jezika, ne da bi hotel izpodriniti narodne jezike v notranjem življenju posameznih narodov. 2. Tak pomožni jezik mora ustrezati sledečim pogojem: a) mora biti sposoben služiti potrebam vsakdanjega življenja in trgovskim in prometnim smotrom, končno pa tudi znanstvenim zahtevam; b) mora biti lahko učljiv za vse osebe z elementarno splošno izobrazbo, zlasti za prebivavce evropskega kulturnega sveta; c) ne sme biti noben izmed živih narodnih jezikov.¹⁾

Ko bo imenovana komisija definitivno rešila vprašanje mednarodnega pomožnega jezika, bo ta odlok nov napredek v humaniteti, skoraj enak iznajdbi pisave in tiska, kakor trdi rektor E. Boirac.²⁾ Je-li to mogoče? Zakaj ne! Saj živimo v dobi splošnega napredka: kar je danes fantom, je jutri lahko aksiom!

¹⁾ Borel, o c. 14–15.

²⁾ Ibid.

³⁾ Ime izvira iz Zamenhofovega psevdonima „Dr. Esperanto“ (upajoči).

¹⁾ Glej Couturat, Pour la langue internat. pag. 31–32.

²⁾ Revue internationale de l'enseignements, 1904, I, p. 184

Kmetiška.

Zložil Marijan.

Pride pomlad in kmet se ji čudi:
Gozdi šumijo pesem mogočno,
zemlja ogrinja si haljo poročno —
„Daj, zazeleni mi, njivica moja!“...

Pride poletje, upanje raste:
Kakor nevestka v blažene čase
v zlatem nakitu njiva smehlja se —
„Oh, le smehlaj se, njivica moja!“...

Pride jesen, vsa težka bogastva:
Zlati nakit svoj njiva vračuje
upniku kmetu, kmet se raduje —:
„Lezi k počitku, njivica moja!“...

Zima potrka, dobro je kmetu:
V biserih streha žari mu domača,
z mize ga vabi bela pogača —
„Hvala ti, hvala, njivica moja!“...

